

КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ 2021 РОКУ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ

A CRITICAL UNDERSTANDING OF THE LEGISLATIVE INITIATIVE OF THE CABINET OF MINISTERS OF UKRAINE IN 2021 REGARDING CRIMINAL LIABILITY FOR TORTURE

Таволжанська Ю.С., к.ю.н.,
асистентка кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу положень законопроекту від 05 квітня 2021 року № 5336 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування». Визначено слабкі й сильні сторони законопроекту. Резюмовано, що аналізований законопроект містить пропозиції із вдосконалення лише окремих положень кримінально-правової заборони катування. Системного і повного вирішення питання щодо переслідування за катування як злочину проти здоров'я особи, злочину у сфері службової діяльності, злочину проти людяності, воєнного злочину законопроект не містить. Визначено, що головними досягненнями розробників законопроекту є: збереження кримінальної відповідальності за катування як загальнокримінального правопорушення; віднесення цього діяння до категорії тяжких злочинів; диференціація кримінальної відповідальності за катування по лінії суб'єкта. Зазначено, що позитивної оцінки заслуговують законодавчі пропозиції щодо відмови від насильницької характеристики діяння як ознаки об'єктивної сторони катування. Зауважено, що критично слід ставитися до положень законопроекту щодо незастосування строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за катування як загальнокримінального правопорушення, яке вчинене спеціальним суб'єктом, та виконання вироку у цій категорії справ. До того ж, доопрацювання законопроекту передбачає: визначення поведінки катівника через дію і бездіяльність; збереження характеристики суспільно небезпечних наслідків катування через сильний фізичний біль, фізичне і моральне страждання. Підкреслено, що нового осмислення потребує законодавча позиція щодо обов'язковості мети катування як загальнокримінального правопорушення. Зазначено, що при доопрацюванні законопроекту мають бути змістовно уточнені окремі цілі катування. Перелік кваліфікуючих ознак катування слід розширити за рахунок криміналізації повторності однорідних кримінальних правопорушень. За результатом аналізу примітки до ст. 127 КК резюмовано, що остання не може бути збережена у варіанті, запропонованому законодавцем.

Ключові слова: катування, нелюдське поводження і покарання, поводження і покарання, що принижує гідність.

The article is devoted to the analysis of the provisions of the draft law dated April 5, 2021 No. 5336 "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Criminal Liability for Torture." Weaknesses and strengths of the draft law are identified. It is summarized that the analyzed draft law contains proposals to improve only certain provisions of the criminal law prohibition of torture. The draft law does not contain a systematic and complete solution to the issue of prosecution for torture as a crime against a person's health, a crime in the field of official activity, a crime against humanity, or a war crime. It was determined that the main achievements of the developers of the draft law are: preservation of criminal responsibility for torture as a general criminal offense; classifying this act as a serious crime; differentiation of criminal responsibility for torture according to the subject. It is noted that legislative proposals to abandon the violent characterization of the act as a sign of the objective side of torture deserve a positive assessment. It is noted that a critical attitude should be taken to the provisions of the draft law regarding the non-application of the statute of limitations for bringing criminal liability for torture as a general criminal offense committed by a special subject, and the execution of sentences in this category of cases. In addition, the finalization of the draft law provides for: determining the behavior of the torturer through action and inaction; preservation of the consequences of torture in the form of severe physical pain, physical and moral suffering. It is emphasized that the legislative position regarding the mandatory purpose of torture as a general criminal offense needs a new understanding. It is noted that when finalizing the draft law, specific purposes of torture should be clarified. Among the qualifying features of torture should be the repetition of uniform criminal offenses. Based on the analysis of the notes to Art. 127 of the Criminal Code summarized that the latter cannot be preserved in the version proposed by the legislator.

Key words: torture, inhuman treatment and punishment, degrading treatment and punishment.

Постановка проблеми. Неспровокована російська агресія щодо України у новому світі актуалізувала проблему кримінально-правової заборони катування. Невирішені дотепер питання були загострені проблематикою переслідування за це діяння як злочин проти людяності та воєнний злочин. Звичайно, системна заборона катування мала б бути визначена ще у 2001 році разом із прийняттям КК. Але нагадаємо, розробка законодавства України про кримінальну відповідальність відбувалась на тлі жвавої дискусії з приводу того, а чи потрібна, в принципі, криміналізація катування. За таких обставин було очікуваним позбавлення КК не те, що системної, а якісної точкової заборони цього діяння. Безумовно, законодавець намагався виправити ситуацію. У 2005 і 2008 рр. ст. 127 КК України викладалась у нових редакціях, а у 2009 р. редакції зазнала ч. 2 цієї статті [7, 8, 10]. Однак наведені законодавчі ініціативи не розв'язували існуючих проблем із переслідування за катування. Тож Верховна Рада України IX скликання успадкувала низку невирішених питань у площині заборони цього правопорушення. Парламент не залишався осторонь розв'язання згаданої проблеми. 05 квітня 2021 року був зареєстрований законопроект за № 5336, поданий Кабінетом Міністрів України, щодо кримінальної відповідальності за катування [9]. Більше року знадоби-

лось, щоб включити його до порядку денного Верховної Ради України [14]. Проте 06 вересня 2022 року це сталося і вже 03 листопада 2022 року Верховна Рада України прийняла за основу цей законопроект [15]. Безумовно, надалі він буде доопрацьовуватись, але вже наразі очевидна тенденція із його прийняття. Тож варто проаналізувати положення цього проекту і визначити його сильні та слабкі сторони. Саме це і становитиме мету нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці матеріальної заборони катування присвячені праці багатьох провідних криміналістів (зокрема, Л. Брич, В. Навроцького, М. Хавронюка та ін.). Проте системно у цьому напрямку наукового дослідження працюють О. Денисова, К. Катеринчук, А. Савченко. Незважаючи на загальну розробленість проблематики кримінально-правової заборони катування, багато її питань залишаються поза увагою вчених. Одним із них є критичне осмислення законодавчої ініціативи Кабінету Міністрів України 2021 року щодо кримінальної відповідальності за катування.

Виклад основного матеріалу. Законопроект № 5336 від 05 квітня 2021 року (далі – законопроект) складається із двох пунктів і за змістом містить пропозиції викласти у новій редакції ч. 5 ст. 49 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням стро-

ків давності» КК, ч. 6 ст. 80 «Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку» КК, ст. 127 «Катування» КК і виключити примітку до ст. 146¹ «Насильницьке зникнення» КК [9]. Частину 5 ст. 49 КК запропоновано викласти в такій редакції: «Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки, передбачених у статтях 109–114¹, катування, передбаченого частиною третьою статті 127, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437–439 і частині першій статті 442 цього Кодексу» [9]. У продовження ч. 6 ст. 80 КК запропонована у такій редакції «Давність не застосовується у разі засудження за катування, передбачене частиною третьою статті 127, злочини проти миру та безпеки людства, передбачені статтями 437–439 і частиною першою статті 442 цього Кодексу». Пояснювальна записка до законопроекту не згадує контекст злочинів проти людяності, воєнних злочинів як передумов для вдосконалення положень ст.ст. 49, 80 КК [9]. У той же час зміст цих статей свідчить, що пропозиції законодавця спрямовані на виконання, зокрема, положень ст. 1 Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів [1]. Зауважимо, що формалізація незастосування строків давності на притягнення до кримінальної відповідальності за катування як злочин проти людяності, воєнний злочин та на виконання вироків у цій категорії справ не викликає заперечень. Питання маємо щодо поширення положень згаданих статей на випадки катування як загальнокримінального правопорушення, вчиненого спеціальним суб'єктом. Крім того, у площині вдосконалення положень Загальної частини КК щодо заборони катування незрозумілим залишається те, чому законодавець обмежується пропозиціями лише по ст.ст. 49, 80 КК [12; 5, с. 204].

Нову редакцію ст. 127 КК нормотворець бачить наступною: «Катування, тобто будь-яка умисна дія, спрямована на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинена з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, скоєні нею або іншою особою чи у скоєнні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування чи дискримінації її або інших осіб, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років» [9]. Насамперед, пропозиції із вдосконалення саме цієї статті свідчать на користь того, що законодавець вважає за необхідне зберегти норму про відповідальність за катування як злочин проти здоров'я особи. З огляду на широту ідеї ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція 1950 р.), урахувавши відносну поширеність катувань серед пересічних осіб, ми підтримуємо законодавця на шляху збереження переслідування за катування як загальнокримінальне правопорушення [5, с. 24, 27, 57, 205; 17, с. 104, 106].

Крім того, заслуговує на підтримку те, що законодавець пропонує відмовитися від використання у ч. 1 ст. 127 КК поняття «потерпілий». Є низка аргументів, що обґрунтовують, чому підхід чинної редакції ч. 1 ст. 127 КК у йменуванні потерпілих є невдалим [5, с. 86–87]. Ми наведемо лише один із них. У випадку катування особи на очах у членів її родини всі вони стають потерпілими, незважаючи на те, що в законі вони названі «потерпілим» і «іншими особами». До речі, у продовження гармонійної імплементації положень Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (далі – Конвенція 1984 р.) цих «інших осіб» у ч. 1 ст. 127 КК вдаліше було б визначити як «треті особи» [5, с. 87, 205].

Далі відзначимо, що законопроект похвально не прив'язує діяння, як ознаку об'єктивної сторони катування, до насильства. У той же час сама поведінка катів-

ника обмежена виключно активною формою діяння. Звичайно, це недолік. Катування може бути вчинено, щонайменше, шляхом змішаної бездіяльності. У перспективі ж практика ЄСПЛ відкриває шлях до констатації найжорстокішого виду поводження і покарання і за чистої бездіяльності [5, с. 112 – 114].

У законопроекті суспільно небезпечні наслідки катування пов'язано із сильним фізичним болем і моральним стражданням. Як бачимо, законодавець відмовляється від формалізації фізичного страждання. Ймовірно тому, що вважає його нічим іншим як фізичним болем. Підкреслимо, що у кожного із цих наслідків є свій зміст і лише разом вони характеризують той стан, в якому опиняється потерпіла від катування особа [5, с. 121, 133–134]. Щоб зрозуміти це, достатньо звернутись до положень ст. 1 Конвенції 1984 р. [3].

У тексті ч. 1 ст. 127 КК законодавець пропонує використати зворот «дія, спрямована на». Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України вказує, що використання такої законодавчої техніки означатиме перенесення моменту закінчення катування на більш ранню стадію [11]. Зазначимо, що КК відомі випадки закріплення у статтях звороту «спрямованості» із охопленням по лінії об'єктивної сторони суспільно небезпечних наслідків. Проте задля акцентування уваги на тому, що склад катування є матеріальним, більш доцільним є використання звороту «що спричинило» [5, с. 205]. Останній стане очевидним орієнтиром для правозастосувача у тому, що самостійним предметом доведення вини катівника є встановлення болю і страждання.

Далі слід зупинитися на аналізі пропозицій із формалізації мети катування. Законодавець зберігає підхід щодо обов'язковості цілеспрямованого характеру аналізованого діяння. Історична обумовленість, конвенційні положення є аргументами, що виправдовують цю позицію. Але розвиток змісту ст. 3 Конвенції 1950 р. вже давно поставив питання щодо перегляду цього підходу [17, с. 106].

Самостійної уваги заслуговує запропоноване відображення альтернативних цілей катування. Так, мету примусу, як і у чинній редакції ст. 127 КК, запропоновано пов'язати із вчиненням дій, що суперечать волі особи. Залишається незрозумілим, чому при цьому не розглядається до кари мета примусити утриматися від вчинення дій, що суперечать волі особи. Мету отримання інформації чи зізнання законодавець зберігає видовою до мети примусу, але змінює предмет першої («відомості і визнання» на «інформацію і зізнання»). Закон України «Про інформацію» визначає інформацію як відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [13]. Тож мета отримати інформацію є ширшою за мету отримання відомостей. Останнє вважаємо допустимим. Щодо заміни «визнання» «зізнанням» ситуація зворотна. Зізнання має процесуальне забарвлення, тому не гармонізує із діями загального суб'єкта [5, с. 150]. З огляду на це у ч. 1 ст. 127 КК доцільніше залишити вказівку саме на визнання. Позицію ж законодавця щодо заміни «визнання» «зізнанням» пояснюємо криміналізацією дій спеціального суб'єкта у ч. 3 ст. 127 КК. Мета покарання текстуально повторює формалізацію цієї мети за чинною редакцією ч. 1 ст. 127 КК. У зв'язку з цим теж ставимо питання, чому вдосконалення закону не передбачає криміналізацію мети кари за реальну або припустиму бездіяльність? [5, с. 152]. Мета залякування не знає змін. Дискримінацію законодавець продовжує безпідставно визнавати метою, коли мав би визначити мотивом [5, с. 153].

Наостанок, варто звернути увагу на запропоновану карність катування – позбавлення волі строком від трьох до шести років [9]. Катування давно слід віднести до категорії тяжких злочинів. Суспільна небезпечність цього серйозного кримінального пра-

вопорушення нарешті вже має отримати належну правову оцінку. Тож ми підтримуємо рішення законодавця посилити відповідальність за катування.

Частина 2 ст. 127 КК запропоновано викласти в такій редакції: «Те саме діяння, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років» [9]. Вочевидь, законодавець відмовляється від кваліфікуючої ознаки катування – мотиву расової, національної, релігійної нетерпимості. Його рішення не викликало б жодних питань, як би у ч. 1 ст. 127 КК йшлося про дискримінаційний мотив [5, с. 153]. Інакше відмова від мотиву нетерпимості виглядає недопрацьованою. Крім того, знову бачимо, що законодавець позбавляє ч. 2 ст. 127 КК повторності однорідних кримінальних правопорушень [5, с. 205]. Все це доводить, що належної роботи щодо диференціації кримінальної відповідальності за катування законодавцем не проведено.

Становлять інтерес запропоновані положення ч. 3 ст. 127 КК – «діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [9]. При цьому ст. 127 КК доповнюється приміткою, у якій законодавець пропонує визначити для цілей цієї статті і ст. 146¹ КК поняття «представник держави» і «представники іноземної держави». Спочатку зупинимось на аналізі визначення представника держави. Під ним нормотворець пропонує розуміти службову особу, а також особу чи групу осіб, які діють з підбурювання, з відома чи мовчазної згоди держави [9]. Насамперед, заслуговує на підтримку встановлення кримінальної відповідальності за катування службових осіб. Водночас у цій частині маємо зауваження. Підвищує суспільну небезпечність вчиненого не лише факт статусу особи, а й те, що ця особа зловживає становищем. На жаль, законодавець не підкреслює цього. Крім того, нормотворець вкрай невдало намагається імплементувати положення ч. 1 ст. 1 Конвенції 1984 р. щодо опису події катування (лише те діяння є катуванням, яке вчинено державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди). По-перше, визнання представником держави особи, яка по факту не є представником держави, а лише діє, наприклад, за обставин потурання цьому з боку провладного суб'єкта [4, с. 105], доводить дефініцію до абсурду. По-друге, некоректним є визнання представником держави «групи осіб». По-третє, всупереч положенням Конвенції 1984 р. законодавець наголошує на участі у події катування не провладного суб'єкта, а самої держави. Наостанок, зауважимо, що, використовуючи зворот «з підбурювання, з відома, з мовчазної згоди» законодавець криміналізує не тільки випадки співучасті у катуванні, але й – причетності до цього кримінального правопорушення [4, с. 105] (чого, до речі, не розуміє Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України [11]). Для цілей ст. 127 КК це позбавлено сенсу, адже навіть за відсутності участі провладного суб'єкта у події катування останнє буде визнано катуванням з огляду на визнання цього діяння загальнокримінальним правопорушенням.

У пункті 2 примітки до ст. 127 КК йдеться про представників іноземної держави, під якими запропоновано розуміти «осіб, які діють як державні службовці іноземної держави або проходять військову службу у збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або осіб, які займають посади в зазначених або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства, або які діють за наказом таких осіб, а також представників іррегулярних незакон-

них збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, утворених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російської Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, до якої входять її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України» [9]. В розумінні ч. 1 ст. 1 Конвенції 1984 р. у п. 2 примітки до ст. 127 КК йдеться про іноземних державних посадових осіб; осіб, які діють за підбурювання (способом наказу) перших; інших осіб, які виступають як офіційні. Інші особи, які виступають як офіційні, визначені із екстрополяцією на російську агресію щодо України. Запропонована у п. 2 конкретизація осіб робить визначення «представників іноземної держави» обмежувальним і не накриває собою всі можливі випадки участі іноземних провладних суб'єктів у вчиненні катування.

Зважаючи на те, що інших положень законопроекту не містить, резюмуємо, що проблема встановлення відповідальності за катування як злочин проти людяності не вирішується взагалі.

Висновок. Аналізований законопроект містить пропозиції із вдосконалення окремих положень кримінально-правової заборони катування. Системного ж і повного вирішення питання щодо переслідування за катування як злочину проти здоров'я особи, злочину у сфері службової діяльності, злочину проти людяності, воєнного злочину законопроект не містить.

Ми поділяємо пропозиції законодавця у частині збереження кримінальної відповідальності за катування як загальнокримінальне правопорушення і віднесення цього діяння до категорії тяжких злочинів. Надаємо позитивну оцінку пропозиціям відмовитися від використання у ч. 1 ст. 127 КК поняття «потерпілий»; від надання діянню, як ознаці об'єктивної сторони катування, характеристики насильства. Підтримуємо законодавця у його бажанні повернути до ст. 127 КК кваліфікуючу ознаку спеціального суб'єкта катування. Вважаємо важливими пропозиції щодо виконання положень ст. 1 Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів. У той же час наполягаємо на доопрацюванні багатьох положень цього законопроекту.

Так, ми критично ставимося до того, що нормотворець пропонує поширити незастосування строків давності на притягнення до кримінальної відповідальності за катування як загальнокримінальне правопорушення, яке вчинене спеціальним суб'єктом, та на виконання вироків у цій категорії справ. Доцільнішим видається йменування кола потерпілих від катування зі вказівкою на «осіб» і «третіх осіб». Вже зараз бачимо, що перспективнішою є формалізація катування через охоплення як активної, так і пасивної поведінки винного. Обов'язковою є характеристика суспільно небезпечних наслідків катування через збереження посилання на сильний фізичний біль, фізичне і моральне страждання. Бажаним для характеристики причинного зв'язку є формулювання «що спричинило». Нового осмислення потребує законодавча позиція щодо обов'язковості мети катування як загальнокримінального правопорушення. Мету покарання слід пов'язати, до того ж, із утриманням від вчинення дій, що суперечить волі особи. Предметом видової мети примусу має залишитися визнання. Мета кари має бути пов'язана, до того ж, із реальною або припустимою бездіяльністю, а дискримінацію слід визначити мотивом. Серед кваліфікуючих ознак катування, щонайменше, необхідно передбачити ще повторність однорідних кримінальних правопорушень. Змістовного доопрацювання потребує запропонована примітка до ст. 127 КК. При її удосконаленні допустимо орієнтуватися на конвенційні положення зі збереженням

максимально широкого підходу в характеристиці «представника держави» і «представника іноземної держави». Викладене відкриватиме шлях до закріплення в КК системної заборони катування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#top (дата звернення: 14.11.2022).
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 14.11.2022).
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 14.11.2022).
4. Копйова І., Таволжанська Ю. Співвиконавці катування: національна та конвенційна рамки визначення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 15. С. 91–110.
5. Марадіна Ю.С. Катування: соціальна обумовленість і склад злочину : дис. на здобуття наук. ступеня канд.юрид.наук : 12.00.08. Харків, 2018. 264 с.
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування». *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71589 (дата звернення: 14.11.2022).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян та запровадження механізмів реалізації конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність, особисту недоторканність, безпеку, повагу до гідності особи, правову допомогу, захист) : Закон України від 12 січня 2005 року № 2322-IV. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-15#top> (дата звернення: 14.11.2022).
8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості : Закон України від 05 листопада 2009 року № 1707-VI. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1707-17#top> (дата звернення: 14.11.2022).
9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування : проект Закону за реєстраційним № 5336 від 05 квітня 2021 року. веб-сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26194> (дата звернення: 14.11.2022)
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квітня 2008 року № 270-VI. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17#top> (дата звернення: 14.11.2022).
11. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування»: висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71589 (дата звернення: 14.11.2022).
12. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування»: висновок Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71589 (дата звернення: 14.11.2022).
13. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#top> (дата звернення: 14.11.2022).
14. Про порядок денний восьмої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 06 вересня 2022 року № 2557-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2557-IX#top> (дата звернення: 14.11.2022).
15. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування : Постанова Верховної Ради України від 03 листопада 2022 року № 2715-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2715-IX#Text> (дата звернення: 14.11.2022).
16. Таволжанська Ю.С. Критичне осмислення положень ч. 3 ст. 1.2.6 «Гуманізм» проекту Кримінального кодексу України. *Проект нового Кримінального кодексу України у вимірі верховенства права* : Матеріали сателітного заходу в межах V Харківського міжнародного юридичного форуму, м. Харків, 21 вересня 2021 р. X.: Право, 2022. С. 56 – 58.
17. Таволжанська Ю. Регламентация кримінальної відповідальності за катування: вихідні позиції щодо гармонізації із положеннями міжнародного права. *Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України* : Матеріали дискус. панелі IV Харків. міжнар. юрид. форуму, 25 вересня 2020 р. Харків : Право, 2020. С. 103–107.